

โลกการเมืองยุคโลกาภิวัตน์: ว่าด้วยบทบาทภาครัฐ ธุรกิจข้ามชาติ และประชาสังคม

นฤมิตร สอดคุช*

การเมืองของโลกในปัจจุบัน แห่งยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) นับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงสำคัญจากที่รัฐเคยมีบทบาทเป็นตัวแสดงหลัก ไปสู่การเข้ามามีบทบาทของภาคเอกชนเพิ่มมากขึ้น ทั้งในส่วนของภาคธุรกิจและภาคประชาชน หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคเอกชนที่ไม่ใช่ภาคราชการหรือเอ็นจีโอ (Non-governmental Organization-NGO) โดยที่ภาครัฐและภาคราชการหรือจีโอ (Governmental Organization-GO) มีบทบาทลดน้อยลงตามลำดับ

สภาพการณ์โดยรวมดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่าโลกการเมืองได้ตกอยู่ภายใต้กระแสเสรีประชาธิปไตยอย่างเด่นชัด นั่นคือภาคประชาชนและภาคธุรกิจได้เข้ามามีบทบาทร่วมกับภาครัฐมากขึ้น ทั้งในส่วนของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีและระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยกึ่งทางตรง (Semi-direct Democracy) ในบทความนี้จะกล่าวถึงประเด็นดังกล่าวโดยแยกพิจารณาเป็น 3 ส่วนสำคัญดังนี้

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

1) สภาพการณ์ทั่วไปของโลกยุคโลกาภิวัตน์ 2) โลกการเมืองและเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ 3) แนวโน้มของโลกการเมืองในยุคโลกาภิวัตน์ และ 4) สรุป

1. สภาพการณ์ทั่วไปของโลกยุคโลกาภิวัตน์

โลกยุคโลกาภิวัตน์เกิดขึ้นมาจากพัฒนาการในหลาย ๆ ด้านประกอบกัน กระทั่งนำไปสู่การติดต่อสัมพันธ์กันของมวลมนุษยชาติในโลกอย่างไร้พรมแดน ในที่นี้จะเป็นการปูพื้นฐานให้เห็นสาเหตุและความคลี่คลายของพัฒนาการดังกล่าว โดยจะแบ่งพิจารณาเป็น 3 ประเด็นดังนี้ 1) การพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสารส่งอิทธิพลต่อกระแสข้ามชาติ 2) การลดความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ ทำให้รัฐติดต่อกันกว้างขวางขึ้น และ 3) ระบบประชาธิปไตยเสรีของฝ่ายทุนนิยมมีอิทธิพลต่อการครอบโลก

ก. การพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสารส่งอิทธิพลต่อกระแสข้ามชาติ คงจะต้องยอมรับว่าการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสารโทรคมนาคมเป็นรากฐานสำคัญของการเกิดยุคโลกาภิวัตน์ นั่นคือไม่ว่าจะเป็นการค้นพบวิธีการสื่อสารข้ามชาติโดยผ่านระบบสื่อสารทางสาย หรือผ่านระบบไร้สายก็ตาม ต่างล้วนส่งผลให้คนเราสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันอย่างรวดเร็วเกือบจะทันทีทันใด แม้ผู้ติดต่อสื่อสารทั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายจะอยู่ห่างไกลกันมากเพียงใดก็ตาม แต่ อันที่จริงจุดเปลี่ยนผ่านของโลกไปยังยุคสมัยต่าง ๆ ก็ดูจะเป็นผลจากการปฏิบัติพัฒนาทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นสำคัญนั่นเอง เช่น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ก็เกิดจากการค้นพบเครื่องจักรไอน้ำ จนสามารถพัฒนาไปใช้เป็นพลังงานหมุนเวียนเครื่องจักรต่าง ๆ การปฏิวัติเขียว (Green Revolution) ก็เกิดจากการค้นพบวิธีพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อสามารถให้ดอกผลในปริมาณเพิ่มมากขึ้น รวมถึงกระทั่งการค้นพบเทคนิคการตัดต่อพันธุกรรมหรือจีเอ็มโอ (Genetically Modified Organism-GMO) เพื่อการคัดสรรพันธุ์พืช และสัตว์ให้ได้ประโยชน์สูงสุด เป็นต้น

ในด้านการสื่อสารผ่านทางสายก็สามารถทำได้ในหลากหลายรูปแบบ อาทิ การส่งสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในรูปแบบเครือข่ายทั่วโลกหรือ World Wide Web หรือการส่งผ่านไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น หรือด้านการ

สื่อสารไร้สายก็อาศัยส่งผ่านดาวเทียม ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์หรือโทรศัพท์มือถือ เป็นอาทิ การติดต่อสื่อสารที่สามารถส่งถึงกันในทุกเขตทั่วโลกอย่างฉับพลันดังกล่าว เป็นผลให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการสื่อสารอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน อันนับว่ามีส่วนอย่างสำคัญในการอำนวยความสะดวกและกระตุ้นให้คนเราใช้สื่อสารถึงกัน เมื่อไปประกอบเข้ากับเหตุผลในประการถัด ๆ ไป ซึ่งเกี่ยวข้องการช่วยให้คนเราหันมาติดต่อกันเพิ่มมากขึ้นด้วยแล้ว ก็ยิ่งส่งอิทธิพลให้คนเราไม่ว่าจะต่างชาติ วัฒนธรรม ผลประโยชน์หรืออุดมการณ์ก็ตาม ต่างหันมาติดต่อกันสัมพันธ์กันในลักษณะข้ามชาติเพิ่มทวีขึ้นตามลำดับ

ข. การลดความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ทำให้รัฐติดต่อกันกว้างขวางขึ้น ระยะเวลาระหว่างช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 ถึงต้นทศวรรษที่ 1990 นับเป็นช่วงเวลาแห่งการคลี่คลายการเผชิญหน้ากันระหว่าง 2 ค่ายอุดมการณ์ในยุคสงครามเย็นลง มูลเหตุสำคัญน่าจะเป็นผลจากการปรับปฏิรูปสหภาพโซเวียต ภายใต้การนำของประธานาธิบดีกอร์บาชอฟเป็นหลัก ด้วยเหตุที่พิจารณาเห็นว่าจำเป็นต้องปรับรับเอาอุดมการณ์ของโลกเสรีมาประยุกต์ใช้ ภายใต้ต้นนโยบายเปิดกว้าง หรือกลาสนอส (Glasnost) และนโยบายการจัดโครงสร้างใหม่ หรือเปเรสทรอยก้า (Perestroika) หลักการสำคัญของนโยบายดังกล่าวคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น อันแสดงถึงการมีส่วนร่วมร่วมตามวิถีประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น ควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้มีลักษณะเสรีนิยมมากขึ้น ด้วยการปรับใช้ระบบตลาดแบบทุนนิยมที่เข้มแข็งใจทางวัตถุเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ท้ายที่สุดระบอบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตก็ต้องล่มสลายไปในตอนต้นทศวรรษ 1990 คือ ปี พ.ศ. 2534

การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์โซเวียตและยุโรปตะวันออกส่งผลให้การเผชิญหน้ากันทางอุดมการณ์ค่อย ๆ สลายลงตามลำดับ โดยที่ประเทศผู้นำในค่ายประชาธิปไตยของตะวันตกทั้งสหรัฐอเมริกาและกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก ต่างพากันให้ความช่วยเหลือเพื่อฟื้นฟูและค้ำจุนให้สามารถพัฒนาไปในแนวทางของโลกเสรีได้ตลอดรอดฝั่ง หากประเทศอดีตคอมมิวนิสต์ยังยืนหยัดพัฒนาตามอุดมการณ์เสรีได้โดยไม่หวนกลับไปหาลัทธิคอมมิวนิสต์อีก นอกจากประโยชน์จะตกแก่ประเทศตะวันตกเองจากการสามารถขยายการค้าการ

ลงทุนเข้าไปแล้ว ยังจะเป็นผลดีกับสันติภาพและความมั่นคงของโลกโดยรวมพร้อมกันไปด้วย ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ใหม่ดังกล่าว เป็นผลให้อุปสรรคขัดขวางการติดต่อสัมพันธ์กันอันเนื่องมาจากความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ค่อย ๆ หดไป เมื่อประกอบเข้ากับมีการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสารทันสมัยขึ้น จึงช่วยให้สภาพการติดต่อกันอย่างไร้พรมแดนของยุคโลกาภิวัตน์เป็นจริงยิ่งขึ้นตามมา

ค. ระบบประชาธิปไตยเสรีของฝ่ายทุนนิยมมีอิทธิพลต่อการครอบงำโลก การล่มสลายของค่ายอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ โดยคงเหลือเพียงบางประเทศในปัจจุบัน อาจถือเป็นชัยชนะของค่ายอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยก็ได้ ดังกรณีนักวิชาการอเมริกันฟรานซิส ฟูกูยามา (Francis Fukuyama) ถึงกับประกาศว่าเป็นการสิ้นสุดของประวัติศาสตร์ โดยจะนำไปสู่ความเป็นสากลของค่านิยมประชาธิปไตยเสรีเลยทีเดียว การพัฒนาศักยภาพของเทคโนโลยีการสื่อสารกระทั่งสามารถกระจายสารผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ไปได้ทั่วโลก ทั้งนี้โดยอยู่ภายใต้การชี้นำของอุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีของทุนนิยมเชิงบริโภคนิยม มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการปลุกกระตุ้นความปรารถนาการเสพสุขทางวัตถุพร้อม ๆ ไปด้วยการเร่งรัดความโหยหาสิทธิเสรีภาพทางการเมืองควบคู่กัน ในที่สุด ด้วยความอ่อนแอของระบอบคอมมิวนิสต์ที่มีลักษณะปิดกั้นรวมศูนย์โดยพื้นฐาน เป็นผลให้เกิดความตื่นตัวของพลังประชาชนและขบวนการประชาธิปไตย กระทั่งเกิดการปฏิวัติเสรีนิยม (Liberal Revolution) ล้มล้างสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออกได้สำเร็จในเวลาต่อมา

นอกจากรัฐบาลของมหาอำนาจตะวันตกจะเข้าไปมีอิทธิพลครอบงำทางเศรษฐกิจการเมืองต่ออดีตประเทศคอมมิวนิสต์แล้ว ฝ่ายธุรกิจเอกชนในรูปบริษัทข้ามชาติต่าง ๆ (Multi-national Corporation) ยังเข้าไปลงทุนและร่วมทุนกับประเทศดังกล่าวกันอย่างมากมาย นับได้ว่ากระฎีการเผชิญหน้ากันทางอุดมการณ์ทำให้กระแสนธุรกิจข้ามชาติต่าง ๆ สามารถดำเนินไปได้อย่างเสรียิ่งขึ้น นับจากประมาณช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา ทั่วโลกมีการดำเนินการติดต่อค้าขายข้ามพรมแดนกันมากขึ้นตามลำดับ ทั้งด้านการผลิต เทคโนโลยี ข้อมูลสารสนเทศ ธุรกิจการเงิน การค้าการลงทุน ตลอดจนการ

สื่อสารและโฆษณาประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ โดยเป็นกิจกรรมที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก

ภายใต้สภาพการณ์ใหม่นี้นับว่าการไหลเวียนของข่าวสารและเงินตราดังกล่าวได้หลุดพ้นไปจากกรอบความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐไปแล้ว รวมทั้งการค้ำระหว่างประเทศก็พ้นไปจากเงื่อนไขการส่งออกและนำเข้าระหว่างรัฐตามปกติ อันเนื่องมาจากการขยายตัวของบริษัทข้ามชาติดังกล่าวนั่นเอง ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวทำให้ระบบรัฐสมัยใหม่ที่เริ่มมีวิวัฒนาการมาแต่ศตวรรษที่ 16-17 กำลังเปลี่ยนแปลงไป ในลักษณะที่เป็นการดำเนินการอยู่นอกขอบข่ายอำนาจรัฐและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐมากขึ้นตามลำดับ รัฐชาติแห่งยุคโลกาภิวัตน์จึงกำลังถูกรุมเร้าด้วยพลังต่าง ๆ อันเป็นผลให้รัฐสามารถจัดการปัญหาต่าง ๆ สนองตอบความต้องการให้ประชาชนได้ลดน้อยลงลงตามไปด้วย รัฐปัจจุบันจึงดูจะคลายความศักดิ์สิทธิ์และได้รับความภักดีผูกพันจากประชาชนลดน้อยลงไป

2. โลกการเมืองและเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์

ภายหลังจากคลื่นกระแสโลกาภิวัตน์ได้แผ่กระจายไปมากขึ้นตามลำดับ โลกก็กำลังคืบคลานเข้าสู่มิติใหม่ทางเศรษฐกิจการเมืองภายใต้การชี้นำของอุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรี ทั้งนี้โดยมีภาคธุรกิจเอกชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้นผ่านบริษัทข้ามชาติเป็นสำคัญ ขณะที่ภาครัฐก็ยังคงมีบทบาทชี้นำการเมืองโลกอยู่โดยผ่านชาติมหาอำนาจเป็นหลัก นอกจากนั้น ภาคประชาชนหรือภาคประชาสังคม (Civil Society) ของประเทศกำลังพัฒนา ก็เข้ามามีบทบาทร่วมมากขึ้น ในรูปของการเคลื่อนไหวทางการเมืองและวัฒนธรรมต้านกระแสโลกาภิวัตน์ ในที่นี้จะแบ่งประเด็นพิจารณาเกี่ยวกับโลกการเมืองและเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์เป็น 3 กรณีดังนี้ 1) ระบบเศรษฐกิจเสรีภายใต้การนำของบริษัทข้ามชาติขยายอิทธิพลไปทั่วโลก 2) ระบบการเมืองประชาธิปไตยภายใต้การนำของมหาอำนาจตะวันตกขยายอิทธิพลไปทั่วโลก และ 3) เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมวัฒนธรรมต้านกระแสโลกาภิวัตน์ขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา

ก. ระบบเศรษฐกิจเสรีภายใต้การนำของบริษัทข้ามชาติขยายอิทธิพล

ไปทั่วโลก เดิมทีนับจากหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา อิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกาได้แผ่ขยายไปทั่วโลก โดยมีองค์การทางเศรษฐกิจสำคัญ 3 องค์การเป็นฐานสนับสนุน ประกอบด้วย ธนาคารโลก (World Bank) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund-IMF) และข้อตกลงว่าด้วยพิกัดอัตราภาษีศุลกากรและการค้า (General Agreement on Tariff and Trade-GATT) ซึ่งต่อมาได้พัฒนาการไปเป็นองค์การการค้าโลก (World Trade Organization-WTO)

จุดมุ่งหมายสำคัญขององค์การระหว่างประเทศดังกล่าวประกอบด้วย ธนาคารโลกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อการฟื้นฟูบูรณะและพัฒนายุโรปภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จากนั้นจึงมุ่งเน้นการระดมแหล่งทุนทั้งจากภาครัฐและเอกชน สำหรับการกู้ยืมเพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศโลกที่สาม ส่วนกองทุนการเงินระหว่างประเทศมีจุดหมายเพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกแก่การค้าและกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ อันรวมไปถึงการช่วยเหลือรัฐบาลต่าง ๆ ในการควบคุมกำหนดพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของตน และช่วยผ่อนคลายนโยบายดุลการค้าและดุลชำระเงิน โดยเฉพาะด้วยการให้เงินกู้แก่สมาชิกที่กำลังประสบปัญหา และข้อตกลงว่าด้วยพิกัดอัตราภาษีศุลกากรและการค้า ซึ่งมีจุดหมายเพื่อการเจรจาลดเครื่องกีดขวางทางการค้าระหว่างประเทศ โดยอาศัยหลักต่างตอบแทนในการลดพิกัดอัตราภาษีศุลกากร และความเท่าเทียมในการเข้าถึงตลาดของกันและกันในบรรดาประเทศคู่ค้า ต่อมาจึงขยายขอบเขตเป็นองค์การการค้าโลกที่เน้นเปิดเสรีทางการค้าและการเงินมากขึ้น

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน นับว่าพลังเศรษฐกิจโลกได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นภายใต้การเกื้อหนุนทางการเมืองเพื่อให้มีการลงทุนข้ามชาติ ทั้งนี้เพราะความสามารถของรัฐในการจัดการกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในของตนได้เสื่อมคลายลง แม้แต่ในกลุ่มประเทศมหาอำนาจเองก็ตาม ดังนั้น ปัจจุบันประเทศชั้นนำทางเศรษฐกิจทั้งหลายโดยเฉพาะบรรดาบรรษัทข้ามชาติของธุรกิจเอกชน จึงต่างพากันเคลื่อนย้ายทุน เทคโนโลยี เครื่องจักรอุปกรณ์ ตลอดจนโรงงานและแรงงานอย่างไร้พรมแดน ทั้งนี้ภายใต้สมมติฐานที่ว่า การย้ายข้ามพรมแดนโดยไม่มีอุปสรรคขีดขั้นย่อมก่อให้เกิดประสิทธิภาพการผลิตและผล

กำไรสูงสุด

ด้วยเหตุดังกล่าว ระบบเศรษฐกิจโลกช่วงหลังทศวรรษที่ 1970 จึงเป็นการมุ่งเพื่อการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น โดยมีบริษัทข้ามชาติเป็นกลไกสำคัญจากการประมาณการณ์พบว่าบริษัทข้ามชาติมีขนาดถึง 1 ใน 4 ของเศรษฐกิจโลกนอกประเทศเมืองแม่ หรือประมาณถึงครึ่งหนึ่งของการค้าอุตสาหกรรมของโลก และสูงกว่านั้นในภาคบริการ รวมทั้งมีสัดส่วนกว่าร้อยละ 80 ของที่ดินในโลกที่ปลูกพืชเพื่อการส่งออก ขณะเดียวกันข้อมูลจากรายงานเกี่ยวกับการลงทุนในโลก (World Investment Report) ของสหประชาชาติระบุว่า ปัจจุบันบริษัทข้ามชาติมีส่วนแบ่งในตลาดผลผลิตของโลกถึงประมาณ 1 ใน 3 ที่เดียว ทั้งนี้โดยอาศัยเทคนิคการผลิตด้วยการย้ายฐานการผลิตไปยังแหล่งต่าง ๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพื่ออาศัยข้อได้เปรียบรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านแรงงาน บรรยากาศที่เอื้อต่อการลงทุน ตลอดจนมีการย้ายและประสานการวิจัยออกแบบและพัฒนาสินค้าและบริการเป็นเครือข่ายไปในหลายประเทศอีกด้วย

การเข้าไปมีบทบาทครอบงำเศรษฐกิจโลกหาใช่มีเฉพาะในรูปการลงทุนด้านการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ด้านธุรกิจการเงินและการลงทุนของบริษัทข้ามชาติก็เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อเศรษฐกิจโลกอย่างมากเช่นกัน ปัจจุบันบริษัทจัดการกองทุนหรือเฮดจ์ฟันด์ (Hedge Funds) เข้ามามีบทบาททั่วโลกเป็นจำนวนมาก ประมาณกันว่ามีกองทุนเฮดจ์ฟันด์ทั่วโลกในปัจจุบันกว่า 2 พันราย โดยมีเงินทุนที่บริหารอยู่ประมาณกว่า 2 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ เทคนิคที่ใช้ทำกำไรก็โดยการตั้งกองทุนไว้เล่นหุ้นแบบหาวิธีป้องกัน ความคุมหรือจำกัดให้เกิดความเสี่ยงน้อยที่สุด ต่อมาได้พัฒนาเป็นการขนเงินก้อนใหญ่ไปแสวงหากำไรจากการขึ้นลงของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศตามตลาดเงินในประเทศที่มีภาวะเบียบหลวมหาตลาดการป้องกัน ทั้งนี้โดยอาศัยการปั่นหุ้นและทุบค่าเงินสกุลต่าง ๆ ที่ประเทศนั้น ๆ ผูกติดอยู่จากการกว้านซื้อให้ขาดตลาดบ้างเพื่อค่าเงินจะได้แพงขึ้น และจากการปล่อยสู่ตลาดให้ค่าเงินตกบ้าง อันเป็นกลเม็ดที่จะสามารถทำกำไรจากส่วนต่างที่เกิดขึ้นได้ด้วยทุนทุ่มลงไป เช่น บริษัทจัดการกองทุนควอนตัมฟันด์ อีเมอร์จิน โกรซพาร์ทเนอร์ส ของจอร์จ โซรอส ผู้ที่ได้รับสมญาว่า "พ่อมดทางการเงิน" เป็นต้น

ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับบริษัทข้ามชาติดังกล่าวอีกประการหนึ่งคือ แม้บริษัทจำนวนมากจะมีต้นกำเนิดมาจากประเทศแม่ประเทศใดประเทศหนึ่ง ทว่าเครือข่ายและการดำเนินงานกลับตัดขาดจากการผูกพันกับรัฐไปสู่อิทธิพลระดับโลกมากขึ้น ซึ่งยากจะถือได้ว่าผูกพันกับประเทศหนึ่งใด ดังนั้น เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้นตามมา เช่น ปัญหาเรื่องภาวะภาษี หรือปัญหาเรื่องความต้องการแรงงานราคาถูก เป็นต้น บริษัทเหล่านั้นมักจะเลือกตัดสินใจเพื่อสนองตอบต่อผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก โดยขาดความภักดีผูกพันกับทั้งประเทศแม่และกับดินแดนที่เข้าไปประกอบการ อย่างไรก็ตาม ในมิติทางเศรษฐกิจโดยสรุปแล้ว ต้องนับว่าโลกาภิวัตน์เป็นปัจจัยหนึ่งของพลังแห่งระบบตลาด ซึ่งเป็นแนวโน้มที่เป็นส่วนหนึ่งจากการเปิดเสรีทางการค้าและการลดบทบาทของรัฐต่าง ๆ ลง ทว่าพร้อมกันนั้น กระแสโลกาภิวัตน์ก็เป็นพลังช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของตลาดจากการขยายตัวไปทั่วโลก กระทั่งรัฐต่าง ๆ ไม่สามารถจะควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นอดีตอีกต่อไป

ข. ระบบการเมืองประชาธิปไตยภายใต้การนำของมหาอำนาจตะวันตกขยายอิทธิพลไปทั่วโลก ภายใต้บรรยากาศการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์โซเวียตและยุโรปตะวันออก รวมทั้งการแพร่ขยายอิทธิพลของลัทธิอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยเชิงบริโภคนิยมของตะวันตกไปทั่วโลก โดยผ่านกระแสสื่อมวลชนของยุคข้อมูลข่าวสารอันทรงพลัง จากการกระตุ้นชั้นนำของสื่อเสรีข้ามชาติของโลกทุนนิยม ในที่สุด พลังการเมืองแบบประชาธิปไตยก็ซึมแทรกเข้าไปครอบงำโลกมากขึ้น สหรัฐอเมริกาในฐานะที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของค่ายประชาธิปไตยถึงกับประกาศนโยบายการจัด “ระเบียบโลกใหม่” (New World Order) ในสมัยของประธานาธิบดีจอร์จ บุช โดยมุ่งเน้นส่งเสริมผลักดันมาตรการสำคัญ 4 ประการคือ ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการค้าเสรี โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อการเสริมสร้างระบบการเมืองประชาธิปไตยไปทั่วโลก

หากจะวิเคราะห์มูลเหตุเบื้องหลังของการผลักดันให้เกิดประชาธิปไตยขึ้นทั่วโลกของฝ่ายโลกเสรีกันแล้ว ก็คงพบว่าผลประโยชน์สำคัญอยู่ที่การทำให้ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาหันมายอมรับกติกาของโลกเสรี

นั่นเอง เมื่อประเทศต่าง ๆ มีระบบที่มีกฎเกณฑ์กติกาแห่งชาติภายใต้กรอบของกฎหมายอันเป็นสากล ก็ย่อมจะเอื้ออำนวยต่อการเข้าไปติดต่อสัมพันธ์และทำธุรกิจการค้าด้วยอย่างมีหลักประกัน ดังนั้น โลกตะวันตกจึงต่อต้านรัฐบาลที่ได้อำนาจมาจากการใช้กำลังนอกวิถีทางประชาธิปไตยทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลเผด็จการทหารจากรัฐประหารยึดอำนาจ หรือรัฐบาลเผด็จการคอมมิวนิสต์จากการปฏิวัติโค่นล้มระบอบการปกครองก็ตาม

รูปแบบของการปฏิเสหก็คือการประกาศไม่ให้การรับรองรัฐบาล การตัดความช่วยเหลือทางการเงินการทหาร ทางเศรษฐกิจและสังคมในทุกทาง ตลอดจนการลดระดับหรืออาจถึงขั้นยุติความสัมพันธ์ทางการทูตและธุรกิจการค้าด้วยก็เป็นได้ เช่น กรณีที่สหรัฐอเมริกาประกาศต่อต้านรัฐบาลซึ่งปราบปรามนักศึกษาปัญญาชนที่เรียกร้องระบอบประชาธิปไตย ทั้งในกรณีรัฐบาลเผด็จการคอมมิวนิสต์ของสาธารณรัฐประชาชนจีน จากเหตุการณ์ที่บริเวณจัตุรัสเทียนอันเหมินในปี พ.ศ. 2532 กรณีรัฐบาลเผด็จการทหารของเมียนมาร์ในปี พ.ศ. 2533 และของไทยในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้น

ประเทศเสรีประชาธิปไตยตะวันตกและบรรดาเหล่าบรรษัทข้ามชาติต่างสำนึกดีว่าหากเข้าไปลงทุนในประเทศที่มีระบบอำนาจนิยมอาจเกิดความไม่แน่นอนกระทบผลประโยชน์ของตนได้ เช่นอาจมีการออกกฎหมายหรือมาตรการต่าง ๆ ที่ทำให้ต้องเสียหายต่อธุรกิจ กระทั่งอาจถึงขั้นถูกยึดกิจการการค้าไปก็เป็นได้ โดยที่ฝ่ายตนไม่มีโอกาสอาศัยกระบวนการขั้นตอนตามกฎหมายแบบประชาธิปไตยในการต่อรองหรือผลักดันแต่อย่างใด หรือแม้แต่การปฏิเสธความรับผิดชอบหรือขอใช้การระงับหรือหนีสินที่เคยมีต่อกันในอดีตก็อาจเป็นได้เช่นกัน ยิ่งในโลกยุคโลกาภิวัตน์ด้วยแล้ว การลงทุนข้ามชาติยิ่งมีมูลค่าสูงและขอบเขตกว้างขวางยิ่งขึ้น ประเทศและบรรษัทผู้ลงทุนยิ่งต้องการเห็นระบอบการปกครองที่มีเสถียรภาพและความมั่นคงมากยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งระบอบประชาธิปไตยเสรีย่อมจะสอดคล้องกับประโยชน์ดังกล่าวมากที่สุด

หลักการสำคัญที่โลกเสรีตะวันตกสนับสนุนกระทั่งได้รับการยอมรับเป็นแผนพัฒนาขององค์การสหประชาชาติ (United Nations Development Plan-UNDP) ในปี พ.ศ. 2538 ซึ่งต่อมาหลายประเทศต่างยึดถือกันเป็นหลักการ

ปกครองที่ดี หรือ “ธรรมรัฐ” หรือ “ธรรมาภิบาล” (Good Governance) สำหรับขึ้นนำการปกครองและการจัดการพัฒนาที่ดีมีประสิทธิภาพและความเป็นสากลนั้น มีหลักการสำคัญ 7 ประการดังนี้ คือ

1) ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) และรัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบขึ้นต่อประชาชนในกิจการที่ได้กระทำลงไป (Accountability)

2) ประชาชนจะต้องมีอิสระเสรีภาพในการรวมกลุ่มและในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation)

3) จะต้องมีการออกแบบแห่งกฎหมายที่ชัดเจนและเป็นระบบ ซึ่งก่อให้เกิดสภาวะที่มั่นคงเป็นหลักประกันต่อชีวิตและการทำงานของพลเมือง และเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการและเกษตรกร กฎหมายจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเสมอหน้ากัน ทั้งนี้โดยกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ จะต้องเปิดเผยเป็นที่รู้กันล่วงหน้า กฎหมายจะต้องมีการบังคับใช้อย่างเคร่งครัด มีวิธีการที่ประกันการบังคับใช้กฎหมาย การตัดสินยุติข้อขัดแย้งจะต้องเป็นการตัดสินใจที่ผูกพัน และกระทำโดยฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระและเป็นที่เชื่อถือ และจะต้องมีกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ได้เมื่อหมดประโยชน์ใช้สอย

4) ระบบราชการจะต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินกิจการต่าง ๆ (Bureaucratic Accountability) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการงบประมาณของรัฐ ซึ่งจะต้องมีการควบคุมติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของรัฐ และบุคลากรของรัฐไม่ให้ใช้ทรัพยากรโดยมิชอบ ทั้งนี้จะต้องมีความโปร่งใส (Transparency) ในการปฏิบัติราชการทุกระดับ

5) จะต้องต้องมีข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือ โดยรัฐบาลจะต้องเปิดให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะด้านรายได้ประชาชาติ ดุลชำระเงินสภาพการจ้างงานและดัชนีค่าครองชีพ เป็นต้น

6) จะต้องมีการบริหารภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

7) จะต้องมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับองค์กรของประชาสังคม ซึ่งหมายถึง องค์กรชุมชน ได้แก่ องค์กรประชาชน และองค์กร

เอกชนอาสาสมัคร

อย่างไรก็ตาม หลักธรรมรัฐหรือหลักธรรมาภิบาลดังกล่าวก็ยิ่งเน้นให้ความสำคัญกับภาครัฐเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ ต่อมาจึงได้เกิดแนวคิดที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับบทบาทของภาคประชาชนเพิ่มขึ้น ในอันที่จะเข้าไปมีส่วนถ่วงอำนาจของภาครัฐหรือภาคราชการมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อจะสามารถพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนเอาไว้ให้ได้มากที่สุดนั่นเอง แนวคิดดังกล่าวคือ 'ประชาสังคม' ในความหมายที่เป็นกลุ่มหรือองค์กรภาคประชาชน ซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวกลางเชื่อมต่อระหว่างรัฐกับปัจเจกชน โดยที่องค์กรนี้สามารถจะทำงานร่วมกับภาครัฐและรับความช่วยเหลือจากรัฐได้ ทว่าต้องไม่ปล่อยให้รัฐเข้าครอบงำการและไม่นั้นสร้างความขัดแย้งเผชิญหน้ากับภาครัฐด้วย ดังนั้น ขบวนการประชาสังคมจึงต้องไม่เน้นการทำงานผ่านรัฐ เพื่อที่ว่าจะช่วยให้รัฐลดบทบาทและอำนาจหน้าที่ของรัฐให้ลดน้อยลงไปตามลำดับ ในที่สุดแล้วก็ยอมนำไปสู่การเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกันแบบสามประสานนั่นเอง คือ บทบาทภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน เพื่อที่ว่าพลังการเคลื่อนไหวดังกล่าวจะสามารถถ่วงรั้งซึ่งกันและกันให้เกิดดุลยภาพอันเหมาะสมได้ต่อไป

ค. เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมวัฒนธรรมด้านกระแสโลกาภิวัตน์ขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา ผลกระทบสำคัญที่เกิดขึ้นกับประเทศกำลังพัฒนาในโลกที่สามจากการขยายอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ก็คือระบบตลาดที่เปิดโอกาสให้ธุรกิจและบริษัทข้ามชาติเข้าไปลงทุนได้อย่างเสรีปราศจากขีดขึ้น เป็นผลให้เกิดการครอบงำหรือมีอิทธิพลเหนือกระบวนการทางการเมือง รวมถึงแม้กระทั่งในระบบประชาธิปไตยเสรีก็ตาม ดังนั้น ระบบเศรษฐกิจข้ามชาติจึงมีพลังเหนือกว่าประชาธิปไตยเนื่องจากมีปัจจัยเข้มแข็งกว่าทุนหลังอยู่ นั่นคือพลังปัจจัยเศรษฐกิจอันผิดกฎหมายและจริยธรรมประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือเศรษฐกิจนอกระบบผิดกฎหมายต่าง ๆ รวมถึงการหาเงินทุกรูปแบบโดยไม่คำนึงถึงที่มาที่ไปเพื่อนำไปใช้ในการทุจริตซื้อเสียงเลือกตั้ง กระทั่งในที่สุด คนกลุ่มน้อยที่มีอิทธิพลอำนาจทางเศรษฐกิจก็จะกลายมามีพลังเหนือคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ยากจนและเสียเปรียบและแม้แต่สื่อมวลชนก็อาจตกอยู่ในมือของกลุ่มบรรษัทขนาดใหญ่ที่สามารถจะ

โน้มนำทัศนคติและพฤติกรรมคนทั่วโลกได้

ด้วยรากฐานความเป็นมาดังกล่าวจึงทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านขึ้นในหมู่ประชาชนบางประเทศในประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากต้องประสบปัญหาปากท้องและความอยู่รอดจากความไม่ยุติธรรมที่ได้รับ หรือไม่ได้รับการช่วยเหลือแก้ไขปัญหากจากภาครัฐอย่างเหมาะสม อาทิ การประท้วงนโยบายสร้างเขื่อนเพื่อใช้พลังน้ำไปผลิตกระแสไฟฟ้าป้อนธุรกิจภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก โดยที่ประชาชนที่อยู่บริเวณพื้นที่ที่ต้องได้รับผลกระทบสูญเสียที่ดินทำกิน หรือประท้วงการสร้างเขื่อนเพราะน้ำที่กักเก็บไว้จะไปท่วมพื้นที่ป่า เป็นต้น แน่หนอนว่ากลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทประท้วงเรียกรื้อถอนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นประชาชนชั้นล่างเป็นหลัก เช่น ชาวนา ชาวไร่ คนยากจนและผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น

นอกจากการเคลื่อนไหวต่อต้านในมิติทางการเมืองแล้วยังมีในเชิงสังคมวัฒนธรรมด้วย นั่นคือการเรียกร้องของประชาชนให้รัฐเคารพในคุณค่าและวัฒนธรรมพื้นเมืองของชุมชนและท้องถิ่นให้มากขึ้น ทั้งนี้ด้วยการให้โอกาสกับการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการและบริหารทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยพลังชุมชนด้วยกันเองเป็นหลัก เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนขาดความเชื่อถือศรัทธาความสามารถของรัฐประชาชาติที่ผ่านมานั่นเอง ลักษณะการเคลื่อนไหวทางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าว ถือเป็นกรต้านกระแสโลกาภิวัตน์อย่างหนึ่งตามแบบประชาธิปไตย (Indigenization) ซึ่งไม่เห็นลัทธิอุดมการณ์แบบใดแบบเดียว ไม่ว่าสังคมนิยม คอมมิวนิสต์ เสรีนิยม หรือประชาธิปไตย เช่นในอดีต

สาเหตุที่ทำให้เกิดกระแสต่อต้านโลกาภิวัตน์ขึ้นในประเทศกำลังพัฒนายังเกิดจากความไม่สมหวังจากผลลัพธ์ที่ได้รับอย่างไม่เหมาะสมอีกด้วย นั่นคือไม่ได้รับประโยชน์จากการลงทุนของต่างชาติในด้านการสร้างงาน การถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ ๆ การส่งออกและรายได้จากภาษีสำหรับประเทศผู้รับการลงทุนมากเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาต้องยอมผ่อนปรนสิทธิพิเศษต่าง ๆ ให้มากมายเพื่อเป็นแรงจูงใจ เป็นผลให้รายได้ต้องขาดหายไปจากการให้สิทธิพิเศษในรูปของระยะปลอดภาษี การยกเว้นภาษี การจัดตั้งหน่วยงานเพื่อชักจูงให้บริการแก่ผู้ลงทุนต่างชาติ สินค้าที่ต้องนำเข้าเพื่อการผลิต การลงทุน

ด้านโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ และการสูญเสียงานในอุตสาหกรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นในกรณีที่ต้องหยุดหรือเลิกกิจการเมื่อสู้กิจการต่างชาติไม่ได้ ฯลฯ

นอกจากนั้น หากมีการย้ายฐานการผลิตออกไปที่อื่นก็ยังคงส่งผลกระทบต่อประเทศนั้นอีกด้วย และเนื่องจากปัจจุบันมีการกำหนดเกณฑ์สากลบางประการขึ้นมา ซึ่งประเทศด้อยพัฒนาที่ยังขาดความพร้อมจำต้องยอมปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อต่อรอง อันเป็นเหตุให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกันขึ้น เช่น การต้องยินยอมให้เปิดเสรีทางการค้าและบริการ ต้องมีการประกันระบบธนาคารหรือการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น ด้วยเงื่อนไขดังกล่าว ทำให้บางประเทศตัดสินใจเลือกปฏิบัติหลักเกณฑ์บางประการเฉพาะที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศตน เช่น กรณีของประเทศมาเลเซียไม่ยอมให้บริษัทจัดการกองทุนเข้าไปปั่นหุ้นเก็งกำไรตามอำเภอใจ เป็นต้น

รูปธรรมของการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ในระดับระหว่างประเทศ ก็เช่นการรวมตัวกันของภาคประชาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอในประเทศต่าง ๆ เช่น กลุ่มสหภาพแรงงาน กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มสนับสนุนสิทธิมนุษยชน และกลุ่มสิทธิสตรี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อต่อต้านการครอบงำของทุนนิยมโลก อาทิเช่น การชุมนุมประท้วงต่อต้านโลกาภิวัตน์หน้าเวทีประชุมกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลก เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2543 ที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา โดยโจมตีว่าองค์กรทั้งสองปล่อยเงินกู้ของสถาบันเพื่อแลกกับผลประโยชน์มหาศาลในประเทศกำลังพัฒนา จาก การเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า ชุดแร่จากเหมือง ตั้งโรงงานนรกและจ่ายค่าจ้างแรงงานราคาถูก เป็นต้น

นอกจากนั้น ในการประชุมขององค์การการค้าโลกที่ซีแอตเติล สหรัฐอเมริกา ก่อนหน้านั้น กลุ่มประชาสังคมจากหลายประเทศยังได้ชุมนุมประท้วงต่อต้านการเปิดเสรีทางการค้า เนื่องจากเห็นว่าจะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรต้องเผชิญกับการแข่งขันจากต่างประเทศมากขึ้น โดยไม่ได้รับความคุ้มครองและความเป็นธรรม เป็นต้น กระทั่งกลายเป็นการจลาจลเพราะตำรวจและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยปราบปรามอย่างรุนแรง

3. แนวโน้มของโลกการเมืองในยุคโลกาภิวัตน์

โลกการเมืองแห่งยุคโลกาภิวัตน์นับว่าได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ
ผู้คนในช่วงราวเกือบ 30 ปีที่ผ่านมาอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน สภาพการณ์ดัง
กล่าวก่อให้เกิดแนวโน้มใหม่ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมือง
เศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ ตามมา ในที่นี้จะแยกพิจารณาเป็น 4 ประเด็นดังนี้
คือ 1) กระแสประชาธิปไตยเสรีของมหาอำนาจตะวันตกมีอิทธิพลกดดัน
ประเทศกำลังพัฒนา 2) พลังประชาสังคมในประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มบทบาท
การมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้น 3) เกิดการขยายตัวด้านการเปิดเสรีทางการ
ค้าไปทั่วโลกควบคู่กับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค และ 4) ความ
ขัดแย้งและการเผชิญหน้าระหว่างมหาอำนาจลดลงและหันไปร่วมมือกันเพื่อ
พิทักษ์สภาพแวดล้อมของโลกมากขึ้น

ก. กระแสประชาธิปไตยเสรีของมหาอำนาจตะวันตกมีอิทธิพลกดดัน
ประเทศกำลังพัฒนา หลังจากลัทธิคอมมิวนิสต์โซเวียตพ่ายแพ้ไป พลัง
ประชาธิปไตยเสรีของตะวันตกก็ก้าวขึ้นมามีอิทธิพลต่อรองกับประเทศต่าง ๆ
เพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในมิติขององค์กรหรือสถาบันระหว่างประเทศหรือระดับ
ประเทศก็ตาม ทั้งนี้โดยมีจุดหมายเพื่อให้ปกครองโดยระบบที่เปิดกว้างและ
โปร่งใส และไม่ขัดขวางผลประโยชน์ทางการค้าการลงทุนของโลกทุนนิยมตะวัน
ตกนั้นเอง เช่น ในระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2542 นั้น สหประชาชาติและธนาคาร
โลกร่วมกันกดดันต่อรองให้รัฐบาลเผด็จการทหารพม่ายินยอมปฏิรูปการเมือง
เพื่อแลกกับการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ หรือสถาบันปล่อยเงินกู้ระหว่าง
ประเทศ อาทิ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารโลก (World
Bank) และธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับ
ธรรมรัฐหรือธรรมาภิบาล และถือเป็นเงื่อนไขหลักในการให้ความช่วยเหลือเพื่อ
ฟื้นฟูเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งถูกโจมตีอย่างหนักจากวิกฤติการณ์ในช่วงปี
พ.ศ. 2540 ว่ามีสาเหตุสำคัญจากการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือการที่กลุ่ม
ประเทศเครื่องจักรภาพอังกฤษจะขับปากีสถานออกจากการเป็นสมาชิก หากไม่
ยินยอมฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตยให้กลับคืนมาโดยเร็ววัน หลังจากพล.อ.
เปอร์ดเวช มุซาราฟ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดทำรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลพลเรือน

ของนายนาวาซ ชาร์ฟ เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2542 รวมทั้งการที่ นายกรัฐมนตรีเคโซ โอบูซิ ของญี่ปุ่นประกาศจะให้ความช่วยเหลือฟื้นฟูเศรษฐกิจ ผ่านพลเอกตันฉ่วย ประธานสภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐของเมียนมาร์ แลกกับการปฏิรูปทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2542 เป็นต้น พลังประชาธิปไตยเสรีดังกล่าวจึงนับว่ามีอิทธิพลต่อประเทศกำลังพัฒนาบ้าง ไม่มากก็น้อย

ข. พลังประชาสังคมในประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้น การที่ระบบการเมืองภายใต้การนำของภาครัฐที่มีอำนาจ เข้มแข็งผูกขาดต่างล้มเหลวไร้ประสิทธิภาพไปตาม ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล คอมมิวนิสต์หรือฟาสซิสต์ของทหารในประเทศกำลังพัฒนาแห่งใดก็ตาม ล้วนเป็นเหตุผลให้ประชาชนขาดความไว้วางใจต่อการผูกขาดของฝ่ายอำนาจรัฐ และแม้ต่อมาจะหันมาใช้ระบอบประชาธิปไตยมากขึ้นแล้วก็ตาม ประชาธิปไตยแบบ มีผู้แทน (Representative Democracy) ก็ยังมีจุดอ่อนสำคัญอยู่ที่การขาด ประสิทธิภาพและมีการทุจริตประพฤติมิชอบของนักการเมืองและพรรคการเมือง อยู่ดี ดังนั้น เมื่อทั้งทหาร คอมมิวนิสต์และนักธุรกิจไม่สามารถสนองตอบ ความพึงพอใจให้ผู้คนได้ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะเกิดความตื่นตัวของประชาชนเพิ่มขึ้นตามลำดับ ในลักษณะที่ภาคประชาชนหรือพลเมืองสนใจจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยมากขึ้น (Participatory Democracy) หรืออีกนัยหนึ่งในรูปประชาธิปไตยกึ่งทางตรงคอยกำกับติดตามผู้แทนให้อยู่ในสายตาอย่างใกล้ชิด ในอันที่จะกดดันให้ทำงานโปร่งใสและสนองตอบต่อ ความประสงค์ของประชาชนให้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ การเมืองในประเทศกำลัง พัฒนาโดยทั่ว ๆ ไปจึงเกิดการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม รวมกลุ่มกัน เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อปกป้องผลประโยชน์มากขึ้น

ค. เกิดการขยายตัวด้านการเปิดเสรีทางการค้าไปทั่วโลกควบคู่กับการ รวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ด้วยเหตุที่โลกการเมืองยุคโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการแข่งขันทางธุรกิจการค้าข้ามชาติกันอย่างกว้างขวาง ในทางกลับกันจึงมี การร่วมมือกันในภูมิภาคสำคัญต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อเป็นการประสานพลังกัน คำจูนประเทศสมาชิกในการปกป้องและแข่งขันกับประเทศนอกกลุ่ม ผลกระทบ

หลังจากเปิดเสรีทางการค้าและบริการตามกรอบขององค์การการค้าโลกก็คือแต่ละประเทศจะต้องวางกรอบของกฎระเบียบทั้งทางด้านการค้า ด้านทรัพย์สินทางปัญญา การค้าและบริการ การยุติข้อพิพาท และการเปิดตลาดสินค้าภาคเกษตรเพื่อให้คุ้มครองผู้ประกอบการของแต่ละประเทศไม่ให้ได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรีมากเกินไป นอกจากนั้นยังช่วยให้สามารถวางกรอบเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ ให้มีความเข้มงวดมากขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการทุจริต ผลที่ได้รับยังจะทำให้สามารถขยายตลาดได้กว้างขวางยิ่งขึ้นเนื่องจากการยกเลิกระบบโควตาต่าง ๆ ซึ่งผู้บริโภคจะมีโอกาสเลือกซื้อสินค้าที่มีคุณภาพสูงในราคาที่ถูกลงได้ ทว่าก็มีข้อเสียที่จะมีการนำมาตรึงการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษีเข้ามาใช้กันมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ต่อมาช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 ได้เกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจการเงินครั้งร้ายแรงขึ้นในเอเชียหลายประเทศ และกระทบไปยังประเทศอื่น ๆ ในเวลาต่อมาทั้งญี่ปุ่น เม็กซิโก สหพันธรัฐรัสเซียและอื่น ๆ โดยเริ่มต้นที่ประเทศไทยแล้วกระทบไปยังประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียก่อนคือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย สาธารณรัฐเกาหลี ฮองกง ฯลฯ เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงถึงความไม่พร้อมในการแข่งขันภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่รุนแรงยิ่ง กระจันั้น มรสุมใหญ่ในครั้งนี้น่าจะเป็นโอกาสให้ประเทศต่าง ๆ ต้องหาทางปรับตัวเอง ทั้งระบบเศรษฐกิจและการเมืองให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากหลายชาติไม่มีระบอบการปกครองที่มีประสิทธิภาพ ขาดบุคลากรและแรงงานที่มีการศึกษาดี ยืดหยุ่นปรับตัวได้ง่าย ขาดโครงสร้างพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพ และระบบการเงินและทุนที่เข้มแข็ง ตลอดจนขาดคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ดี อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการฝ่ากระแสโลกาภิวัตน์และสามารถบรรลุความเติบโตในระยะยาวได้

สำหรับในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในยุคโลกาภิวัตน์นั้น แม้ดูเหมือนบทบาทของภาครัฐจะลดลง โดยมีภาคธุรกิจและภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นก็ตาม ทว่าการแข่งขันข้ามชาติกันอย่างไร้พรมแดนไปทั่วโลกชนิดใครดีใครอยู่ นั่น ทำให้ประเทศต่าง ๆ เริ่มตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาพันธมิตรร่วมอุดมการณ์และผลประโยชน์ เพื่อร่วมมือกันต่อสู้แข่ง

ชันและเผชิญหน้ากับประเทศนอกกลุ่ม ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการรวมพันธมิตรกันในระหว่างภูมิภาคสำคัญในโลก ควบคู่ไปกับการดำรงอยู่ของระบบเศรษฐกิจของชาติในประเทศต่าง ๆ และเศรษฐกิจข้ามชาติ อาทิเช่น สหภาพยุโรป (European Union-EU) ซึ่งมุ่งหมายรวมยุโรปให้เป็นตลาดเดียว และเป็นสหภาพด้านเศรษฐกิจการเงิน สังคมวัฒนธรรม ตลอดจนการต่างประเทศและเสถียรภาพความมั่นคง ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ก่อนข้างเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่น เขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ หรือนาฟต้า (North Atlantic Free Trade Area-NAFTA) กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเขตเอเชีย-แปซิฟิกหรือเอเปค (Asia Pacific Economic Cooperation-APEC) และเขตการค้าเสรีแห่งอาเซียน หรืออาฟต้า (Asian Free Trade Area-AFTA) เป็นต้น

ง. ความขัดแย้งและการเผชิญหน้าระหว่างมหาอำนาจลดลงและหันไปร่วมมือกันเพื่อพิทักษ์สภาพแวดล้อมของโลกมากขึ้น ด้วยเหตุที่ได้เกิดสภาพดุลแห่งความกลัวขึ้น (Balance of Terror) โดยเฉพาะในห้วงมหานาจที่ครอบครองอาวุธปรมาณูทั้งหลาย ซึ่งเกรงกันว่าอาจนำไปสู่ภัยพิบัติถึงขั้นทำลายล้างโลก ในที่สุดจึงต่างหันหน้าเข้าเจรจาเพื่อลดอาวุธกันให้เหลือน้อยลง พร้อมกันนั้น ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งภาคประชาสังคมและภาคธุรกิจก็เริ่มตระหนักถึงภัยพิบัติอย่างใหม่ ซึ่งกำลังคุกคามชีวิตและความอยู่รอดของมนุษยชาติมากขึ้นทุกที นั่นคือปัญหาสภาพแวดล้อมถูกทำลายอันเนื่องมาจากลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) ซึ่งกำลังครอบงำวิถีชีวิตของมวลมนุษยในโลกลูกอยู่ ในที่สุดผลกระทบจากการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อการบริโภคของคนเราก็ตัดก่อให้เกิดความเดือดร้อนไปทั่ว โดยเฉพาะผลจากการตัดไม้ทำลายป่าจนธรรมชาติเสียสมดุลทำให้เกิดสภาวะโลกร้อนมากขึ้นผิดปกติ รุรัวโอโซนซึ่งเกิดจากการใช้พลังงานและสารซีเอฟซี (CFC) มากเกินจนไปทำลายชั้นบรรยากาศอันเป็นผลให้รังสีจากดวงอาทิตย์ทะลุผ่านชั้นบรรยากาศลงมามากเกินไปจนเป็นอันตรายต่อตัวมนุษย์ สภาวะเรือนกระจก (Green House's Effect) ที่โลกมีการสังสมความร้อนไว้มากเกิน อันเป็นผลจากการที่ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ปริมาณมากจากเครื่องยนต์กักความร้อนไว้ในโลกจนเกิดผลกระทบต่อสมดุล

ธรรมชาติอื่น ๆ ทำให้ภูมิอากาศแปรปรวนตามมา โดยเกิดสภาวะแห้งแล้งหรือที่เรียกว่า “เอลนีโญ” สลับกับสภาวะน้ำท่วมหรือที่เรียกว่า “ลานีญา” และยังสามารถส่งผลให้น้ำแข็งที่ขั้วโลกละลายจนเกิดปริมาณน้ำเพิ่มสูงขึ้นท่วมโลก

ด้วยเหตุที่มนุษยชาติต้องเผชิญชะตากรรมร่วมกันดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการตระหนักร่วมกันเพื่อปกป้องฟื้นฟูสมดุลทางธรรมชาติขึ้นมาใหม่ องค์กรที่มีบทบาทสำคัญในภาคประชาสังคมก็คือขบวนการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมของกลุ่มสันติภาพเขียวหรือกรีนพีซ (Green Peace) ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกและผู้ให้การสนับสนุนราว 2 ล้านคนทั่วโลกอยู่ในประมาณ 40 ประเทศ ทั้งนี้โดยมีงานรณรงค์สำคัญเพื่อการแก้ไขปัญหาโลกร้อน ปัญหามลพิษจากสารอินทรีย์และสารเคมี ปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพทางทะเลไม่ให้ถูกทำลาย ปกป้องมนุษย์จากภัยกัมมันตภาพรังสีจากพลังงานปรมาณู อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อพิทักษ์ป่าไม้ และป้องกันมิให้เกิดมลภาวะทางวิศวกรรมเข้าไปในสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ยังเกิดความเคลื่อนไหวในระดับองค์กรระหว่างประเทศและระดับรัฐ โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจที่เกี่ยวข้อง ในการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ในปี พ.ศ. 2535 โดยองค์การสหประชาชาติจัดให้มีการประชุมร่วมกันเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อมของโลก ซึ่งกำลังก่อให้เกิดภัยพิบัติเป็นอันตรายต่อมวลมนุษยชาติ และสัตว์อย่างมากมายอยู่ในปัจจุบัน อุปสรรคปัญหาสำคัญจะอยู่ที่ว่าประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลายต่างก็แย่งกันในการลดการใช้พลังงานรวมทั้งการใช้สารซีเอฟซี ในฐานะที่เป็นตัวแปรสำคัญในการทำลายชั้นบรรยากาศของโลก เหตุผลก็เนื่องจากประเทศอุตสาหกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เยอรมนี อังกฤษ ฝรั่งเศส สาธารณรัฐประชาชนจีน สหพันธรัฐรัสเซีย ฯลฯ ต่างเกรงไปว่าหากฝ่ายตนต้องลดปริมาณการใช้พลังงานลงไป จะส่งผลกระทบต่อถึงประโยชน์ในการผลิตสินค้าและอาจนำไปสู่ปัญหาการว่างงานได้ อย่างไรก็ตาม ประเทศต่าง ๆ ดังกล่าวต่างก็ตระหนักร่วมกันถึงความจำเป็นที่จะต้องควบคุมไม่ให้อุณหภูมิของโลกโดยรวมสูงไปกว่านี้ จึงจำเป็นต้องหาทางเจรจาต่อรองกันต่อไป

4. สรุป

โดยสรุปแล้ว คงต้องถือว่าพัฒนาการหลักทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีแนวโน้มก้าวนำไปในทางที่น่าจะมีคุณภาพการต่อสังคมโดยรวมอยู่ไม่น้อย แม้ในภาคธุรกิจข้ามชาติซึ่งกำลังมีบทบาทมากขึ้นผ่านการค้าอิเล็กทรอนิกส์ในระบบอินเทอร์เน็ตทั่วโลก หรืออีคอมเมิร์ซ (Electronic Commerce-E Commerce) จะมีอิทธิพลครอบงำเศรษฐกิจโลกมากขึ้นก็ตาม กระนั้น การเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมตามวิถีประชาธิปไตยที่มีบทบาทเพิ่มขึ้นทั่วโลก แทนที่จะปล่อยให้เป็นบทบาทผูกขาดของภาครัฐและธุรกิจข้ามชาตินั้น นับว่ามีความหมายอย่างสำคัญต่อการกดดันให้ภาคการเมืองมีโอกาสพัฒนาไปสู่ความเป็นรัฐที่มีการปกครองที่ดี คือ ธรรมรัฐหรือธรรมาภิบาล ได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็มีบทบาทประท้วงต่อรองกับทั้งภาครัฐและธุรกิจเอกชน ทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศ เพื่อการปกป้องผลประโยชน์ของภาคประชาชนส่วนรวมพร้อมกันไปด้วย

ภาพโดยรวมของโลกการเมืองยุคโลกาภิวัตน์และแนวโน้มที่ปรากฏดังกล่าวล้วนสะท้อนให้เห็นว่า ภายใต้ความเจริญก้าวหน้าของการพัฒนาแข่งขันกันในเชิงบริโศคนิยมนั้น แม้อุณหภูมิร้อนจะช่วยให้มนุษย์มีความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น ทว่าก็เกิดปัญหาต่าง ๆ ติดตามมาอีกมากมายที่จำเป็นจะต้องแก้ไข ด้วยความสลับซับซ้อนของปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากมิติองค์รวมของปัจจัยอันหลากหลาย การที่จะฟันฝ่าภารกิจอันยุ่งยากดังกล่าวให้ผ่านพ้นไป ดูจะเป็นเรื่องยากเกินกว่าที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเข้าไปแบกรับภาระโดด ๆ ดังนั้นจึงจำเป็นอยู่เองที่ทั้งภาครัฐ ธุรกิจเอกชนข้ามชาติและธุรกิจภายในประเทศทั้งหลาย ตลอดจนภาคประชาสังคมของประชาชนในระดับระหว่างประเทศ ภายในแต่ละประเทศ และชุมชน ต่างจะต้องทำหน้าที่ของตนไปพร้อม ๆ กับร่วมมือเพื่อประโยชน์สุขร่วมกันของมนุษยชาติโดยรวมด้วย โดยเฉพาะการร่วมกันแก้ปัญหาเร่งด่วนเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก เมื่อนั้นการเมืองในมิติใหม่แห่งยุคโลกาภิวัตน์ไร้พรมแดนจึงจะช่วยยังประโยชน์ให้กับมนุษยและโลกอย่างยั่งยืนสถาพรตลอดไปได้

บรรณานุกรม

- กฤษดา บุญชัย. 2541. แนวคิดทฤษฎีในการศึกษาชุมชนและประชาสังคม. *ร่วมพวงษ์*. 17: 13-44.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2541. *ประชากรกับการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
2543. *วิสัยทัศน์ไทยในสังคมโลก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- ไชยรัตน์ เจริญลินไอฟาร์. 2540. *รัฐศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี: หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์แนววิพากษ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ธีรยุทธ บุญมี. 2536. *สังคมเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิ่งมิตร.
- ธีระ นุชเปี่ยม. 2541. *การเมืองโลกหลังสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: บริษัทศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด.
- นฤมิตร สอดสุข. 2543. *สังคมไทยในโลกหนังสือ: จากยุคปฏิวัติ 2475 ถึงยุคโลกาภิวัตน์และการพัฒนาแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอเดียเอสโตร์.
- ประชา หุตานุวัตร. 2541. *การเมืองสีเขียว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก.
- พิชญ์ สุนทรารักษ์. 2541. *โลกาภิวัตน์ การเรียกร้องให้รัฐกลับมาช่วยสังคมอีกครั้ง*. *รัฐศาสตร์สาร*. 20.3.
- ยุค ศรีอารียะ. 2537. *โลกาภิวัตน์ 2000*. กรุงเทพฯ: ไอโอเน็ต.
2540. *ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศกับสงครามการค้า*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- เศรษฐสยาม. 2542. *สหรัฐอเมริกา ยุทธศาสตร์ครองความเป็นเจ้า*. กรุงเทพฯ: โครงการวิทยุทรรศน์.
- เสน่ห์ จามริก. 2541. *ฐานคิด: สู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการวิทยุทรรศน์.
- อนเนก เหล่าธรรมทัศน์. 2542. *ประชาสังคมในมุมมองตะวันตก: อ่านและสอนที่จอห์น ฮอบกินส์*. กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.
2543. *การเมืองของพลเมือง: ผู้สืบทอดใหม่*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- อนุชาติ พวงสำลี, และกฤตยา อาชวนิจกุล, บก. 2542. *ชนวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- Clark, Robert P. 1982. *Power and policy in the third world*. U.S.A.: Macmillan Publishing Company.
- Danziger, James N. 1996. *Understanding the political world a comparative introduction to political science*. U.S.A.: Longman Publishers.
- Eatwell, Roger, and Anthony Wright, ed. 1993. *Contemporary political ideology*. U.S.A.: Westview Press.
- Eckersley, Richard. 1989. *Green politics and the new class*. *Political Studies*. 37. 2: 205-223.
- Hans-Peter, Martin, and Harald Schumann. 1997. *The global trap: Globalization & the assault on democracy and prosperity*. Trans. by Patrick Camiller.

- London and New York: Zed Book.
- Heilbroner, Robert. 1993. The multinational corporation and the nation-state. In *At Issue: Politics in the world arena*, Steven L. Spiegel, ed. New York: St. Martin's Press.
- Hewison, Kevin, ed. 1997. *Political change in Thailand democracy and participation*. London: Routledge.
- Hobesbawm, E.J. 1996. The future of the state. *Development and Change*, April, 1996.
- Kitchelt, H. 1990. New social movements and the decline of party organization. In *Challenging the political order: New social and political movements in Western democracy*, R.J. Dalton and M. Kuechler, eds. Cambridge: Polity Press.
- Luard, E. 1990. *The globalization of politics*. London: Macmillan.
- Martin, Shaw. 1994. *Global society and international relations: Sociological concepts and political perspectives*. Cambridge: Polity Press.
- McRae, H. 1994. *The world in 2020: Power, cultural and prosperity: A view of the future*. London: Harpers Collins.
- Ohmae, K. 1995. *The end of the nation-state: The rise of regional economies*. New York: The Free Press.
- Oman, Charles. 1996. Globalization and regionalization in the 1980s and 1990s. in *The world economy challenges of globalization and regionalization*, Marjan Svetlicic and H.W. Singer, eds. Great Britain: Macmillan Press.
- Roe, C. Goddard, John T. Passe-Smith, and John G. Conklin, eds. 1996. *International political economy: state-market relations in the changing global order*. Boulder/London: Lynne Reinner Publishers.
- Schmitt, R. 1989. From 'old politics' to 'new politics.' In *Contemporary political culture*, J.R. Gibbins, ed. London: Sage.
- Svetlicic, Marjan. 1996. Globalization, economic integration and political disintegration. In *The world economy challenges of globalization and regionalization*, Marjan Svetlicic and H.W. Singer, eds. Great Britain: Macmillan Press.
- Torado, Michael. 1994. *Economic development in the third world*. New York: Longman.
- Turner, Bryan. 1989. From post-industrial society to postmodern politics. In *Contemporary political culture*, J.R. Gibbins, ed. London: Sage.
- Wilber, Charles, and Kenneth Jameson, eds. 1992. *The political economy of development and underdevelopment*. New York: McGraw-Hill.